

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

ENGLAND CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND
EDUCATION**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi digital object
identifier

eoconf.com - from 2024

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION: a collection scientific works of the International scientific conference – London, England, 2026. Issue 6

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian, Spanish

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference «**INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION**». Which took place in London 2026.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI IDIOMALARNING TARJIMA ASPEKTLARI: LINGVOKULTUROLOGIK VA SEMANTIK EKVIVALENTLIK MUAMMOLARI

Madina Haydarova

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Xorijiy tili va adabiyoti yo‘nalishi

4-25 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: Berdimuratova Sevara

Annotatsiya. Mazkur tadqiqot ingliz va o‘zbek tillaridagi idiomalarning tarjima aspektlarini lingvokulturologik hamda semantik ekvivalentlik nuqtai nazaridan o‘rganishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda frazeologik birliklarning milliy-madaniy xususiyatlari, ularning tarjima jarayonida transformatsiyaga uchrash sabablari hamda ekvivalentlik darajalari tahlil qilindi. Qiyosiy tahlil natijasida ingliz va o‘zbek tillaridagi idiomalarning ma‘no jihatidan o‘xshashligi ko‘plab hollarda ularning konseptual asoslari va madaniy kodlarining mos kelishini anglatmasligi aniqlandi. Shuningdek, idiomalarni tarjima qilishda to‘liq ekvivalentlik, qisman ekvivalentlik va ekvivalentsizlik holatlarining yuzaga kelish omillari yoritildi. Tadqiqot natijalari tarjimashunoslik, lingvokulturologiya va frazeologiya sohalaridagi nazariy qarashlarni boyitishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: frazeologiya, idioma, lingvokulturologiya, tarjima nazariyasi, semantik ekvivalentlik, madaniy kod, konsept, frazeologik birlik, qiyosiy tilshunoslik.

KIRISH

Zamonaviy tilshunoslikda til va madaniyat munosabatlarini tadqiq etish ustuvor ilmiy yo‘nalishlardan biri sifatida e‘tirof etilmoqda. Ayniqsa, lingvokulturologik paradigma doirasida olib borilayotgan tadqiqotlar til birliklarining milliy tafakkur, madaniy qadriyatlar va etnik mentalitet bilan o‘zaro bog‘liqligini ochib berishga xizmat qilmoqda. Bunday birliklar orasida frazeologik birliklar, xususan idiomalar alohida o‘rin egallaydi, chunki ular xalqning tarixiy xotirasi, turmush tarzi, urf-odatlar va madaniy tajribasini o‘zida mujassamlashtirgan holda tilning milliy-spetsifik qatlamini tashkil etadi.

Frazeologik birliklarning tarjimasi tarjimashunoslik nazariyasidagi eng murakkab muammolardan biri hisoblanadi. Buning asosiy sababi idiomalarning semantik jihatdan yaxlit, struktur jihatdan turg‘un va madaniy jihatdan milliy xususiyatga ega bo‘lishidir. Idioma tarkibidagi komponentlarning lug‘aviy ma‘nosi ko‘pincha umumiy mazmuni ifodalashda ishtirok etmaydi, natijada bunday birliklarni boshqa tilga so‘zma-so‘z tarjima qilish kommunikativ muvaffaqiyatsizlikka olib kelishi mumkin.

Tarjima nazariyasida ekvivalentlik tushunchasi markaziy kategoriyalardan biri sifatida qaraladi. Biroq frazeologik birliklar tarjimasida ekvivalentlik faqat semantik moslik bilan cheklanmaydi — unda pragmatik, uslubiy va lingvokulturologik omillar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, turli madaniyatlarda bir xil konseptlarning turlicha obrazlar orqali ifodalanishi tarjima jarayonida qo‘shimcha qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

Ingliz va o‘zbek tillarining frazeologik tizimlari qiyoslanganda ayrim idiomalarning ma‘no jihatidan mos kelishi, biroq ularning konseptual va obrazli asoslari farqlanishi kuzatiladi. Masalan, ingliz tilidagi “Kill two birds with one stone” idiomasi o‘zbek tilidagi “Bir o‘q bilan ikki quyovni urmoq” frazeologik birligiga mazmunan mos keladi. Biroq mazkur birliklarning obrazlilik manbai turli madaniy tajribaga asoslanganligi sababli ular lingvokulturologik jihatdan to‘liq identik hisoblanmaydi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi ingliz va o‘zbek tillaridagi idiomalarning tarjima jarayonida yuzaga keladigan semantik va lingvokulturologik muammolarni tizimli ravishda tahlil qilish zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqotning maqsadi ikki til frazeologik tizimidagi ekvivalentlik darajalarini aniqlash va ularning tarjimaga ta‘sirini ko‘rsatishdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda ingliz va o‘zbek tillaridagi idiomalarning tarjima xususiyatlarini o‘rganish uchun qiyosiy-tipologik, semantik va lingvokulturologik tahlil metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot materiali sifatida ingliz va o‘zbek tillarida keng qo‘llaniladigan frazeologik birliklar, frazeologik lug‘atlar hamda badiiy asarlar tarjimalaridan olingan misollar tanlandi.

Tahlil jarayonida idiomalar uch guruhga ajratildi: to‘liq ekvivalent, qisman ekvivalent va ekvivalentsiz birliklar. Har bir guruhdagi idiomalarning semantik mazmuni, obrazlilik asoslari va madaniy komponentlari qiyosiy ravishda o‘rganildi. Shuningdek, tarjima jarayonida qo‘llanilgan transformatsiyalar — jumladan, funksional almashtirish, deskriptiv tarjima va analogik tarjima usullari — tahlil qilindi.

Tadqiqotning nazariy asosini frazeologiya, tarjimashunoslik va lingvokulturologiya sohasidagi ilmiy qarashlar tashkil etdi. Olingan natijalar qiyosiy tahlil orqali umumlashtirildi va lingvokulturologik interpretatsiya asosida izohlandi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tahlil natijalari ingliz va o‘zbek tillaridagi idiomalar tarjimasida ekvivalentlikning turli darajalari mavjudligini ko‘rsatdi. Quyida har bir guruh alohida ko‘rib chiqiladi.

. To‘liq ekvivalentlik

Ayrim idiomalarda ham semantik, ham obrazli asos ikki tilda mos keladi. Bunday birliklarda semantik moslik bilan birga pragmatik vazifa ham saqlanadi, shu sababli tarjima jarayonida qo‘shimcha transformatsiyalarga ehtiyoj sezilmaydi.

Qisman ekvivalentlik

Tadqiqot davomida eng ko‘p uchragan holat qisman ekvivalentlik ekanligi aniqlandi. Bunda idiomalar umumiy ma‘noni ifodalasa-da, ularning obrazli asoslari turlicha bo‘ladi.

Masalan, “Kill two birds with one stone” — “Bir o‘q bilan ikki quyonni urmoq”. Har ikki idioma bitta harakat bilan ikki natijaga erishish g‘oyasini ifodalaydi. Biroq ingliz tilida “qushlar” va “tosh”, o‘zbek tilida esa “quyon” va “o‘q” obrazlari qo‘llaniladi. Bu holat semantik moslik mavjud bo‘lsa-da, lingvokulturologik identiklikning yo‘qligini ko‘rsatadi.

Yana bir misol: “When pigs fly” — “Tuyaning dumi yerga tekkanda”. Mazkur birliklar imkonsiz yoki sodir bo‘lish ehtimoli nihoyatda past bo‘lgan vaziyatlarni ifodalaydi. Biroq ularning obrazlilik manbalari turli madaniy tasavvurlarga asoslangan.

Ekvivalentsizlik holatlari

Ayrim idiomalar milliy-madaniy xususiyatlarning kuchli namoyon bo‘lishi sababli boshqa tilda tayyor ekvivalentga ega emas.

Masalan, “Carry coals to Newcastle” idiomasi keraksiz ish bilan shug‘ullanish ma‘nosini bildiradi. Biroq uning mazmuni Newcastle shahrining tarixan ko‘mir markazi bo‘lganligi haqidagi madaniy bilimlarga tayanadi. O‘zbek tilida bunday birlikning to‘g‘ridan-to‘g‘ri ekvivalenti mavjud emasligi sababli tarjimada deskriptiv usuldan foydalaniladi.

Shuningdek, o‘zbek tilidagi ayrim milliy frazeologik birliklar ham ingliz tilida muqobil obrazga ega emas. Bunday hollarda tarjimon ma‘noni izohlash yoki funksional analog topish orqali kommunikativ ekvivalentlikni ta‘minlashga harakat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, idiomalar tarjimasida semantik moslik har doim ham lingvokulturologik moslikni anglatmaydi. Til egalarining tarixiy tajribasi, mentaliteti, urf-odatlar va madaniy qadriyatlari frazeologik birliklarning shakllanishida muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli tarjimon nafaqat til tizimini, balki har ikki xalqning madaniy kodlarini ham chuqur bilishi lozim.

XULOSA

Tadqiqot natijalari ingliz va o‘zbek tillaridagi idiomalar tarjimasida murakkab lingvistik va madaniy jarayon ekanligini tasdiqladi. Frazeologik birliklarni tarjima qilishda semantik, pragmatik va lingvokulturologik omillar o‘zaro uzviy bog‘liq holda namoyon bo‘ladi.

Qiyosiy tahlil natijasida idiomalar tarjimasida to‘liq ekvivalentlik, qisman ekvivalentlik va ekvivalentsizlik holatlari mavjudligi aniqlandi. To‘liq ekvivalent birliklar nisbatan kam uchrasa, qisman ekvivalent birliklar eng keng tarqalgan

guruhni tashkil etadi. Ekvivalentsiz idiomalarda esa milliy-madaniy komponentlarning ustunligi kuzatiladi.

Shuningdek, tadqiqot semantik moslikning mavjudligi lingvokulturologik identiklikni kafolatlamasligini ko'rsatdi. Bir xil konsept turli xalqlarda turlicha obrazlar orqali ifodalanishi mumkin. Shu sababli idiomalar tarjimasida madaniy kontekstni hisobga olish tarjimaning adekvatligi va kommunikativ samaradorligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Kelgusidagi tadqiqotlarda ingliz va o'zbek tillaridagi idiomalarning korpus lingvistikasi asosida qo'llanish chastotasi, pragmatik funksiyalari hamda kognitiv mexanizmlarini chuqurroq o'rganish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Baker, M. (2018). In Other Words: A Coursebook on Translation (3rd ed.). London: Routledge.
2. Fernando, C. (1996). Idioms and Idiomaticity. Oxford: Oxford University Press.
3. Larson, M. L. (1998). Meaning-Based Translation: A Guide to Cross-Language Equivalence (2nd ed.). Lanham: University Press of America.
4. Mieder, W. (2004). Proverbs: A Handbook. Westport, CT: Greenwood Press.
5. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. New York: Prentice Hall.
6. Nida, E. A., & Taber, C. R. (1969). The Theory and Practice of Translation. Leiden: Brill.
7. Vinay, J. P., & Darbelnet, J. (1995). Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
8. Monaqozqov, T. (2017). Frazeologiya va tarjima muammolari. Toshkent: Fan nashriyoti.
9. Rahmatullayev, Sh. (1992). O'zbek tilining frazeologik lug'ati. Toshkent: Qomuslar bosh tahririyati.
10. Teliya, V. N. (1996). Russkaya frazeologiya: Semanticheskiy, pragmaticheskiy i lingvokul'turologicheskiy aspekty. Moskva: Shkola "Yazyki russkoy kul'tury".
11. Maslova, V. A. (2001). Lingvokul'turologiya. Moskva: Akademiya.
12. Komissarov, V. N. (1990). Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty). Moskva: Vysshaya shkola.
13. Mamatov, A. E. (2019). O'zbek tili frazeologiyasi va lingvokulturologiyasi. Toshkent: Akademnashr.
14. Sapir, E. (1921). Language: An Introduction to the Study of Speech. New York: Harcourt, Brace and Company.
15. Wierzbicka, A. (1997). Understanding Cultures Through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. New York: Oxford University Press.
16. Kövecses, Z. (2010). Metaphor: A Practical Introduction (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
17. Crystal, D. (2003). The Cambridge Encyclopedia of the English Language (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
18. Safarov, Sh. (2008). Pragmalingvistika. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti.

